

Evropsko (mednarodno zasebno) dedno pravo

DR. VIKTORIJA ŽNIDARŠIČ SKUBIC,
izredna profesorica na Pravni fakulteti
Univerze v Ljubljani

1. Uvod

Dednopravno področje je že nekaj časa predmet izrazitega zanimanja strokovne javnosti oziroma institucij v EU. Že pred leti so potekale različne dejavnosti, projekti oziroma raziskave na temo mednarodnega dednega prava, katerih temeljni namen je bilo izboljšanje stanja na tem področju. Raziskave so zajele predvsem države članice EU, ambicije po urejanju problematike pa segajo tudi onkraj njihovih meja. V marcu 2005 je bila predložena zelena knjiga o dedovanju,¹ sredi oktobra 2009 pa je Evropska komisija sprejela tudi predlog Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o pristojnosti, pravu, ki se uporablja, priznavanju in izvrševanju sodnih odločb in javnih listin v zapuščinskih zadevah ter uvedbi evropskega potrdila o dedovanju (v nadaljevanju: predlog uredbe).²

V razmišljanja o pripravi zavezujočega evropskega dokumenta je bila ves čas vključena tudi pravna teorija. Del teorije ga v celoti ali vsaj deloma podpira, del pa mu nasprotuje oziroma opozarja na pasti in poenostavitve, ki jih ureditev nujno prinaša s seboj.³ Nekateri avtorji celo dvomijo, da je 81. člen Pogodbe o delovanju EU (nekdanji 65. člen pogodbe o ES),⁴ ki govori o ukrepih za zagotovitev vzajemnega priznavanja in izvršljivosti sodnih in drugih odločb ter o zagotovitvi združljivosti predpisov, ki se uporabljajo v državah članicah glede kolizije zakonov in sporov o pristojnosti, zadostna pravna podlaga, ki bi omogočala tako velik projekt, kot je harmonizacija mednarodnega zasebnega prava na področju dedovanja v članicah EU.

¹ Glej eur-lex.europa.eu (20. 3. 2011), št. dokumenta 52005DC0065.

² Glej eur-lex.europa.eu (20. 3. 2011), št. dokumenta 52009PC0154.

³ Glej Bajons, str. 465–487.

⁴ Glej Vatovec in dr., str. 272–273.

2. Problematika mednarodnega dedovanja

Raziskave, ki so se ukvarjale s problematiko mednarodnega dedovanja, zlasti tiste, ki so služile tudi kot podlage za pripravo zelene knjige o dedovanju, so izpostavljale predvsem probleme, ki se pojavljajo v praksi pri obravnavanju premoženja posameznika, ki ga ima v različnih državah članicah EU. Stanje razpršenosti premoženja posameznikov se iz leta v leto povečuje, prispevek k tej tendenci pa je dala tudi zadnja velika širitev EU leta 2004.

Razsežnost pojava t. i. čezmejnega premoženja (*cross-border estates*) se utemeljuje z naslednjimi ugotovitvami oziroma statističnimi podatki:⁵

- prebivalstvo posameznih članic EU tvori veliko število (ali pa visok delež) prebivalcev, ki so državljani neke druge države članice EU;⁶
- v posameznih državah je mogoč nasproten pojav, tj. da veliko število državljanov te države živi v neki drugi državi članici;⁷
- veliko državljanov posamezne države EU ima premoženje – bančne račune ali nepremičnine – v drugi državi članici EU.⁸

Po približni oceni Evropske komisije ima kar od 9–10 odstotkov vseh zapuščinskih postopkov tudi mednarodno razsežnost.⁹

Evropska komisija ugotavlja, da so temeljni vzroki za težave, s katerimi se srečujejo državljani pri mednarodnem dedovanju, predvsem v zelo raznolikih nacionalnih materialnih predpisih o dedovanju, hkrati pa opozarja, da uskladitev teh predpisov ne spada v njeno pristojnost. Zaradi tega je dozorelo prepričanje, da bi bilo veliko težav mogoče odpraviti s poenotenjem pravil mednarodnega zasebnega prava. Njihova neenotnost namreč po mnenju Evropske komisije ovira prosto gibanje oseb v EU. Hkrati pa različna pravila na področju dedovanja preprečujejo tudi polno izvajanje pravice do zasebne lastnine, ki je skladno s prakso Sodišča EU ena temeljnih pravic, ki jih to sodišče zagotavlja. Sprejem uredbe je torej po mnenju Evropske komisije potreben za pravilno delovanje notranjega trga EU.¹⁰

⁵ Statistični podatki niso najnovejši, kljub temu pa lahko še vedno pokažejo realno sliko problematike, ki je obravnavana v prispevku. Glej Tenreiro, str. 20.

⁶ V Nemčiji naj bi živel 1,8 milijona prebivalcev državljanov drugih držav članic EU, medtem ko jih je v Luksemburgu kar 20 odstotkov. Prav tam.

⁷ Primer je Italija: več kot milijon Italijanov živi v drugih državah članicah EU. Na Irskem pa je takšnih državljanov kar 11,7 odstotka. Prav tam.

⁸ Po oceni nemških bank naj bi imelo približno milijon Nemcev nepremičnine v drugih državah članicah EU. Podobne številčne ocene obstajajo tudi za angleške in nizozemske državljane. Prav tam.

⁹ Prav tam.

¹⁰ Obrazložitev predloga uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o pristojnosti, pravu, ki se uporablja, priznavanju in izvrševanju sodnih odločb in javnih listin v zapuščinskih zadevah ter uvedbi evropskega potrdila o dedovanju, *eur-lex.europa.eu* (29. 8. 2011), str. 2.

V zelo posplošenih, grobih obrisih bi lahko povzeli, da obstajajo temeljne razlike med nacionalnimi dednopravnimi ureditvami predvsem v naslednjih kategorijah:

- deleži, ki jih dedujejo posamezni družinski člani, se med državami članicami močno razlikujejo;
- vse države članice EU priznavajo oporoke, vendar imajo nekatere od njih tudi bolj izdelane instrumente za načrtovanje dedovanja (t. i. skupne, vzajemne oporoke),¹¹ ki niso priznani v vseh državah članicah;
- vse države, razen Velike Britanije, priznavajo ožjim družinskim članom nujni delež (to načeloma velja ne glede na to, kakšna so oporočna razpolaganja pokojnika);¹²
- procesni predpisi na področju dedovanja se med državami članicami razlikujejo;
- pravice do dedovanja neporočenih ali istospolnih partnerjev se v državah članicah prav tako močno razlikujejo.¹³

Težave oziroma negativne posledice za državljane EU, ki so spodbudile pisanje uredbe na tem področju, je Evropska komisija strnila v šest točk:¹⁴

- v veljavni ureditvi državljani težko predvidijo, katera država in kateri organ sta pristojna za odločanje o zapuščini;
- eden od perečih problemov je kolizija med zakoni, ki se uporabljajo za isto zapuščino;
- oporočitelju je svoboda izbire prava izrazito omejena;¹⁵
- omejeno je priznavanje in izvrševanje sodnih odločb in drugih ustreznih dokumentov;
- omejeno je priznavanje statusa dediča, upravitelja zapuščine oziroma izvršitelja oporoke;
- v praksi so težave tudi pri iskanju oporok v tujini.

Temeljni namen obravnavane uredbe je torej predvsem v odpravi ovir za prosto gibanje oseb znotraj EU.¹⁶ Državljanom EU naj bi se tako omogočila učinkovito vnaprejšnje načrtovanje in organizacija njihovega dedovanja s čezmejno razsežnostjo. Prav tako naj bi se povečala možnost učinkovitega spoštovanja pravic dedičev in drugih oseb, ki so povezane s pokojnikom, njegovih upnikov, vilolijemnikov ipd. Na ta način naj ne bi prihajalo do vzporednih postopkov, prav tako naj bi se preprečilo, da bi se za isto zapuščino v mednarodnem dedovanju uporabljalo materialno pravo različnih držav. Oporočitelju naj bi bila zagotovljena določena

¹¹ Glej Zupančič, Žnidaršič Skubic, str. 127–129.

¹² O ureditvi v Veliki Britaniji glej Kerridge, str. 153–207, ter Paulin, str. 369–441.

¹³ Glej Curry Sumner.

¹⁴ Glej eur-lex.europa.eu (29. 8. 2011).

¹⁵ To je v nasprotju z načelom avtonomije v civilnem pravu. Glej Juhart in dr., str. 46–47.

¹⁶ Glej eur-lex.europa.eu (29. 8. 2011).

avtonomija pri izbiri prava, prav tako naj bi se zagotovilo priznavanje pravic oziroma ustreznih listin in odločb v zvezi z dedovanjem.

3. Pravna podlaga predloga uredbe

V členu 61 Pogodbe o ustanovitvi Evropske skupnosti (PES) oziroma sedanjem 67. členu Pogodbe o delovanju Evropske unije¹⁷ (v nadaljevanju: PDEU) je predvidena postopna vzpostavitev območja svobode, varnosti in pravice, in to predvsem s sprejetjem ukrepov na področju pravosodnega sodelovanja v civilnih zadevah.

V 65. členu PES oziroma sedanjem 81. členu PDEU so izrecno navedeni ukrepi, ki vključujejo tudi vzajemno priznavanje in izvrševanje sodnih odločb ter odločb v zunajsodnih zadevah in združljivost predpisov, ki se uporabljajo v državah članicah glede kolizije zakonov in sporov o pristojnosti.

Številni instrumenti, ki so že bili sprejeti na tej podlagi, zlasti Uredba (ES) št. 44/2001 o pristojnosti in priznavanju ter izvrševanju sodnih odločb v civilnih in gospodarskih zadevah,¹⁸ izključujejo dedovanje s svojega področja uporabe.

Med pravnimi podlagami Evropska komisija opozarja tudi na diskrecijsko pravico skupnostnih institucij, da ocenijo, ali je določen ukrep potreben za pravilno delovanje notranjega trga. V tem primeru je Komisija ugotovila, da je odgovor pozitiven, namen predloga uredbe pa naj bi bil predvsem v odpravi vseh ovir za prosto gibanje oseb, ki nastajajo zaradi razlik med pravili držav članic, ki urejajo mednarodno dedovanje. Po mnenju predlagatelja uredbe se lahko predstavljeni cilji dosežejo le ob sprejemu skupnih pravil o mednarodnem dedovanju, ki morajo biti enaka, da se državljanom zagotovita pravna varnost in predvidljivost.

Od mednarodnopravnih instrumentov, ki naj bi v določeni meri olajševali mednarodno dedovanje, velja omeniti Haaško konvencijo o pravu, ki se uporablja v zapuščinskih postopkih, vendar ni nikoli začela veljati,¹⁹ ter Haaško konvencijo z dne 5. oktobra 1961 o koliziji zakonov glede testamentnih določb,²⁰ ki jo je ratificiralo 16 držav članic.

¹⁷ Prečiščena različica s popravki, UL C 115, 9. 5. 2008, in UL C 290, 30. 11. 2009 (popravki), Uradni list RS, št. 15/2010. Glej tudi Vatovec in dr., str. 267.

¹⁸ Glej eur-lex.europa.eu (29. 8. 2011), št. dokumenta 32001R0044.

¹⁹ Haaška konvencija z dne 1. avgusta 1989 o pravu, ki se uporablja v zapuščinskih postopkih, www.hcch.net (19. 4. 2011).

²⁰ Glej www.hcch.net (19. 4. 2011).

4. Temeljne rešitve predloga uredbe

4.1. Pristojnost

a) Splošna pristojnost

Predlog prinaša kot načelno ureditev glede pristojnosti v primerih mednarodnega dedovanja določbo o pristojnosti sodišč države članice, v kateri je bilo zadnje običajno prebivališče pokojnika. To pomeni, da je pokojnik običajno, po navadi prebival v določenem kraju. Pojem opredeljujejo le dejanski elementi, voljni element tu ni potreben. Trajnost bivanja je golo dejstvo, zato naj tudi ne bi prihajalo do različnih pravnih interpretacij.

V določenih primerih predlog uredbe dopušča, da se pristojnost prenese na sodišče, ki je primernejše za odločanje o zadevi. Gre za primere, ko bo pokojnik za urejanje svoje zapuščine izbral pravo druge države članice (to pa je lahko le *lex nationalis*) in ko bo sodišče hkrati menilo, da so sodišča države članice, katere pravo je bilo izbrano, primernejša za odločanje o dedovanju v konkretnem primeru.

Uredba se uporablja na področju zapuščinskih zadev. To pomeni, da ne velja za področje davčnih, carinskih ali upravnih zadev. Uredba ne bo veljala za Dansko, Irsko in Združeno kraljestvo (države s posebnim statusom glede teh vprašanj).²¹

Na podlagi predloga uredbe imajo sodno pristojnost v zapuščinskih zadevah sodišča države članice, na ozemlju katere je imel pokojnik običajno prebivališče ob svoji smrti. Pristojnost sodišč države članice, v kateri je imel pokojnik zadnje običajno prebivališče, je med državami članicami najbolj razširjena predpisana pristojnost, poleg tega pa se ta kraj pogosto tudi ujema s krajem, v katerem je premoženje pokojnika. Omenjena sodišča bodo pristojna za odločanje o celotnem dedovanju oziroma o vseh vidikih dedovanja ne glede na to, ali gre za nepravdna ali pravdna sodišča.

b) Pristojnost sodišča, ki je primernejše za odločanje

V določenih primerih predlog uredbe dopušča, da se pristojnost prenese na sodišče, ki je primernejše za odločanje o zadevi. Tak primer je, ko je pokojnik za urejanje svoje zapuščine izbral pravo druge države članice. V tem primeru lahko sodišče splošne jurisdikcije na zahtevo ene stranke in če meni, da so sodišča države članice, katere pravo je bilo izbrano, primernejša za odločanje o dedovanju, prekine postopek in stranke pozove, naj začnejo postopek pred temi sodišči. To pomeni, da se pristojnost ne sme samodejno prenesti na sodišče, ki je primernejše za odločanje, če je pokojnik izbral pravo druge države članice, temveč le ob upoštevanju številnih okoliščin, ki sodišče prepričajo, da sprejme tako odločitev. Predvsem

²¹ Glej 1. člen predloga uredbe, eur-lex.europa.eu (29. 8. 2011).

naj bi pristojno sodišče upoštevalo interese pokojnika, dedičev, volilojemnikov in upnikov ter njihova običajna prebivališča. Predstavljeno pravilo naj bi prineslo primerno oziroma dokaj uravnoteženo rešitev v primerih, ko bi pokojnik šele kratek čas prebival v državi članici, ki ni država, katere državljan je, poleg tega pa je njegova družina ostala v državi članici izvora. Po predlogu uredbe naj bi sodišče določilo rok, v katerem naj bi se postopek pred izbranimi sodišči nadaljeval.²²

c) Subsidiarna pristojnost

Če pokojnik ob smrti nima običajnega prebivališča v državi članici, so pod določenimi pogoji za obravnavo njegove zapuščine kljub temu pristojna njena sodišča, če je zapuščina v tej državi članici in če je izpolnjen katerikoli od naslednjih pogojev:

- če je imel zapustnik prejšnje običajno prebivališče v tej državi in se njegovo prebivanje ni končalo več kot pet let pred začetkom postopka pred sodiščem; ali
- če je bil zapustnik ob smrti državljan te države članice; ali
- če ima dedič ali volilojemnik običajno prebivališče v tej državi članici; ali
- če se zahtevek nanaša samo na ta del zapuščine.

Pristojnost za sprejemanje izjav o sprejemu ali odpovedi dediščini je v skladu s predlogom uredbe poverjena sodiščem države članice običajnega prebivališča dediča ali volilojemnika.

Določena je tudi posebna pristojnost sodišč kraja, kjer se nahaja premoženje. Kadar se po pravu države, kjer se premoženje nahaja, za sprejetje ukrepov, ki spadajo v stvarno pravo (na primer prenos lastninske pravice, vpis v zemljiško knjigo), zahteva posredovanje njenih sodišč, so sodišča te države članice tudi dejansko pristojna za to.²³

Predlog uredbe sprejema tudi posebno pravilo glede litispence: če pred sodišči različnih držav članic tečejo postopki z istim zahtevkom, med istima strankama, vsa sodišča, razen tistega, pred katerim se je postopek najprej začel, po uradni dolžnosti prekinajo vse postopke. To traja, dokler se ne ugotovi pristojnost sodišča, pred katerim se je postopek najprej začel. Če se ugotovi, da je to sodišče pristojno, se morajo vsa preostala sodišča izreči za nepristojna v korist tega sodišča.

²² Sodišča države članice, katere pravo je bilo izbrano, morajo sprejeti pristojnost v osmih tednih od začetka postopka pred njimi. V tem primeru sodišče splošne pristojnosti takoj odkloni pristojnost. Če pa do tega ne pride, sodišče še naprej izvršuje svoje pristojnosti. Glej 5. člen predloga uredbe, eur-lex.europa.eu (29. 8. 2011).

²³ Zakon o mednarodnem zasebnem pravu in postopku (ZMZPP), Uradni list RS, št. 56/1999, v 64. členu določa, da je sodišče Republike Slovenije izključno pristojno v sporih o stvarnih pravicah na nepremičninah, v sporih zaradi motenja posesti nepremičnine ter v sporih iz zakupa ali najema nepremičnine, če je nepremičnina na ozemlju Republike Slovenije.

V predlogu uredbe je tudi posebno pravilo glede tako imenovanih sorodnih pravn, tj. pravn, ki so tesno povezane med seboj in je njihova skupna obravnava smiselna zato, da se lahko v kar največji meri izognemo nevarnosti nezdržljivih sodnih odločb, ki bi lahko izhajale iz ločenih postopkov. V tem primeru predlog določa, da lahko vsa sodišča, razen tistega, pred katerim se je postopek najprej začel, prekinejo postopke.

V korist varovanja zapuščine predlog uredbe prinaša tudi posebno pristojnost za primere zahtevkov za izdajo začasnih ukrepov in ukrepov zavarovanja. Zahteva zanje se lahko vloži pri sodiščih katerekoli države članice (po njenem pravu) tudi v primeru, da je za odločanje o glavni stvari pristojno sodišče druge države članice.

4.2. Pravo, ki naj se uporabi

a) Splošno pravilo

Glede prava, ki naj se uporablja v primerih mednarodnega dedovanja, je sprejeto splošno pravilo, da se za celotno dedovanje načeloma uporabi pravo države, v kateri je imel pokojnik običajno prebivališče ob svoji smrti. Rešitev je bila sprejeta, ker so prevladali argumenti zagovornikov t. i. enotnega sistema dedovanja. Ti vidijo pomanjkljivosti t. i. delitvenega sistema, v katerem za dedovanje premičnin velja pravo države, v kateri je imel pokojnik prebivališče, za dedovanje nepremičnin pa pravo države, v kateri se nepremičnina nahaja, predvsem v tem, da tak sistem ustvarja več zapuščinskih mas. Za vsako zapuščinsko maso velja drugo pravo, ki različno določa dediče in njihove dedne deleže oziroma delitev zapuščine. Z izbiro enotnega sistema se te pomanjkljivosti odpravijo, še vedno pa ostaja odprto vprašanje upoštevanja legitimnih interesov države, v kateri se nepremičnina nahaja, da bi se ta vendarle obravnavala v skladu s pravom te države.²⁴ Argumenti za uveljavitev prava države zadnjega običajnega prebivališča pokojnika namesto prava države, državljanstvo katere je imel pokojnik, gredo tudi v smeri zatiranja, da je središče interesov pokojnika pogosto prav v kraju običajnega prebivanja, prav tako pa tudi večina njegovega premoženja. Omenjena navezna okoliščina je tudi bolj naklonjena vključitvi oseb v državo članico običajnega prebivališča in preprečuje diskriminacijo oseb, ki imajo prebivališče v državi, ne pa njenega državljanstva. Med argumenti se navaja tudi dejstvo, da se običajno prebivališče uporablja v kolizijskih pravilih več držav članic in v vseh sodobnih mednarodnopravnih instrumentih.²⁵

²⁴ Nekateri avtorji zagovarjajo stališče, da naj bi imela država, v kateri se nahajajo zapustnikove nepremičnine, prednost pri pristojnosti. Uporabila naj bi svoje pravo ali pravo katere druge članice EU, lahko pa bi tudi prenesla pristojnost na državo *lex causae*. V primeru premičnega premoženja naj bi imela izključno pristojnost nacionalna država pokojnika, če je imel zadnje običajno prebivališče v tej državi. Glej Bajons, str. 465–487.

²⁵ Obrazložitev predloga uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o pristojnosti, pravu, ki se uporablja, priznavanju in izvrševanju sodnih odločb in javnih listin v zapuščinskih zadevah ter uvedbi evropskega potrdila o dedovanju, eur-lex.europa.eu (29. 8. 2011), str. 6.

b) Avtonomija pri izbiri prava

Po predlogu uredbe ima posameznik zelo omejeno avtonomijo pri izbiri prava, saj ima le možnost, da kot pravo, ki bo urejalo vprašanja njegove zapuščine, izbere pravo države, katere državljan je. Kot argument za priznanje (zgolj) tovrstne avtonomije se navaja predvsem dejstvo, da je tako bodočemu zapustniku omogočena uveljavitev določenih (tradicionalnih) dednopravnih institutov države izvora, ki jih morda država članica, v kateri prebiva, ne pozna (na primer dedna pogodba, skupna oporoka²⁶ ipd.). Za tovrstno urejanje lastnega dedovanja naj bi se odločali predvsem zapustniki, ki so sicer izrabili pravico do prostega gibanja v EU, vendar pa so ohranili tesne vezi z državo izvora. Na drugi strani pa se omejevanje avtonomije pri izbiri prava, ki je zvedena le na možnost izbire *lex nationalis*, argumentira predvsem s tem, da je s tem doseženo ravnovesje oziroma kompromis med prednostmi dopuščanja takšne izbire (pravna varnost, olajševanje načrtovanja dedovanja) in njenimi slabostmi (varstvo interesov potencialnih dedičev, zlasti zakonca in otrok zapustnika). Predlog uredbe tako ne predvideva možnosti, da se kot pravo, ki se uporablja v zapuščinskem postopku, izbere pravo, ki se uporablja za premoženjska razmerja med oporočiteljem in njegovim zakoncem. Taka določba bi dovoljevala več mogočih izbir, kadar zakonca v svojih premoženjskih razmerjih uživata večjo prožnost pri izbiri prava, ki se uporablja. To bi bilo po mnenju predlagateljev uredbe v nasprotju s cilji te uredbe.²⁷ Če bi zapustnik lahko povsem samostojno izbral pravo, ki naj se uporabi za dedovanje njegovega premoženja, bi se lahko v celoti izognil kogentnim predpisom svojega nacionalnega prava le s spremembo običajnega prebivališča. To pa pomeni, da taka ureditev ne bi upoštevala nekaterih legitimnih interesov zapustnikove domače države, prav tako pa tudi ne države, v kateri se premoženje zapustnika nahaja.

c) Dedne pogodbe, skupne oporoke

Prevladalo je stališče, da je dedne pogodbe in skupne oporoke (tem naše pravo načeloma ne priznava veljavnosti)²⁸ treba urediti posebej. Poleg Slovenije namreč tudi več drugih držav članic EU ne priznava njihove veljavnosti. Tako osemnajsti člen predloga uredbe določa, da se za pogodbo, ki se nanaša na zapuščino določene osebe, uporablja pravo, ki bi se v skladu s to uredbo uporabljalo za zapuščino te osebe v primeru njene smrti na dan sklenitve dogovora. To bo torej praviloma pravo običajnega prebivališča osebe v trenutku, ko sklepa takšno pogodbo, kar pa bo najverjetneje v tisti državi, ki takšni pogodbi priznava veljavnost.²⁹ Predlog uredbe vsebuje tudi varovalko, saj pogodba v primeru, da po tem pravu ne bi bila veljavna, kljub temu

²⁶ Glej Žnidaršič Skubic, str. 91–106.

²⁷ Obrazložitev predloga uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o pristojnosti, pravu, ki se uporablja, priznavanju in izvrševanju sodnih odločb in javnih listin v zapuščinskih zadevah ter uvedbi evropskega potrdila o dedovanju, eur-lex.europa.eu (29. 8. 2011), str. 6.

²⁸ Natančneje glej Zupančič, Žnidaršič Skubic, str. 178–191 in 127–129.

²⁹ Na primer v Nemčiji, glej Gottwald, str. 134–137.

ostane v veljavi, če je priznana po pravu, ki se ob smrti uporablja v zapuščinskih postopkih v skladu s predlogom te uredbe. To pomeni, da je veljavna, če njeno veljavnost priznava katerokoli pravo, ki se v zapuščinskem postopku z mednarodnim elementom v skladu s predlagano uredbo lahko uporabi. Pomembno pa je tudi dejstvo, da se s predstavljenimi določbami ne posega v pravice oseb, ki niso stranke tovrstnih pogodb in imajo pravico do nujnega deleža (ali njej podobno pravico, ki jim je zapustnik ne more odvzeti).

d) Sprejem in odpoved dediščini (volilu)

Predlog uredbe posebej uveljavlja tudi pravilo, da je ne glede na to, po katerem pravu se obravnavajo celotna zapuščina oziroma vsa poglobitna vprašanja v zvezi z njo, veljavnost izjave o sprejemu ali odpovedi dediščini oziroma volilu veljavna tudi tedaj, ko se upoštevajo pravila države, v kateri ima dedič ali volilojemnik običajno prebivališče.

e) Pravo kraja premoženja (*lex rei sitae*)

V posebnih primerih je določena tudi možnost uporabe prava kraja, v katerem se nahaja premoženje. Gre za primere, ko določeno pravo za sprejem ali odpoved dediščini ali volilu določa formalnosti, ki jih je treba izpolniti po formalnostih, predpisanih s pravom, ki naj bi se uporabilo v konkretnem primeru. Navajajo se naslednji primeri: zahteva, da organ države članice imenuje upravitelja zapuščine ali izvršitelja oporoke, ter primer, ko je za dokončni prenos dediščine na upravičence prej treba poravnati davek na dediščino. Namen predstavljene določbe naj bi bil predvsem v upoštevanju posebnosti pravnih sistemov običajnega prava (*common law*), kot je na primer angleški. V njem namreč dediči ne pridobijo neposredno pravic na premoženju pokojnika ob njegovi smrti, ampak zapuščino upravlja upravitelj, ki ga imenuje in nadzira sodišče.³⁰

f) Posebne ureditve dedovanja v posameznih državah članicah

Predlog uredbe upošteva dejstvo, da so posamezne posebne ureditve dedovanja oziroma ureditve dedovanja posamičnih kategorij premoženja znotraj posamezne države lahko zelo specifične. To hkrati največkrat pomeni, da so le-te za posamezno državo velikega pomena in naj iz tega razloga tudi v bodoče ostanejo nespremenjene.³¹ Tako se na primer posamezne nepremičnine, podjetja in podobno dedujejo v skladu s pravom države članice, v kateri se nahajajo, zaradi njihove gospodarske, družinske in družbene namembnosti. Vendarle pa predlagatelji opozarjajo, da je treba predstavljeno izjemo razlagati ozko, tako, da še vedno ostane združljiva

³⁰ Glej Kerridge, str. 385–408.

³¹ Kot primer lahko omenimo posebno ureditev dedovanja zaščitenih kmetij v skladu z Zakonom o dedovanju kmetijskih gospodarstev (ZDKG), Uradni list RS, št. 70/1995. Glej tudi Zupančič, Žnidaršič Skubic, str. 293–313.

s cilji te uredbe. V obrazložitvah se opozarja tudi na to, da se omenjena posebna ureditev ne uporablja za delitveno ureditev in za nujni delež.³²

g) Komorienca

Komorienco ureja predlog uredbe s pomočjo naslednjega pravila: v primeru, da dve ali več oseb, katerih dedovanje urejajo različna prava, umre v okoliščinah, v katerih ni mogoče ugotoviti, katera je umrla prva, in kadar ta prava urejajo položaj z nezdružljivimi določbami ali pa ga ne urejajo, velja, da nobena od udeleženih oseb nima pravice do dedovanja po drugi osebi ali drugih osebah.

h) Zapuščina brez dediča

V primeru, da po pravu, ki naj se uporabi v skladu s predlagano uredbo, ni ne dediča ne volilnojemnika, ostane pravica države članice, da si prilasti zapuščino, ki je na njenem ozemlju, nedotaknjena.

i) Zavračanje (*renvoi*)

Posebna določba v predlogu uredbe govori tudi o zavračanju. Določeno je, da zavračanje ni dopustno, saj uporaba prava katerekoli države po tej uredbi pomeni uporabo v tej državi veljavnih pravnih pravil, brez mednarodnega zasebnega prava.

j) Javni red

Zavračanje uporabe posamezne določbe prava katerekoli države, ki naj bi se uporabila po pravilih predlagane uredbe, bo po predlogu dovoljeno samo iz razloga nasprotovanja javnemu redu države, pred sodiščem katere postopek poteka. Ugovor javnega reda se bo smel uporabiti samo izjemoma. Poudarjeno je dejstvo, da sama razlika med pravnimi redi o varstvu pravnih interesov sorodnikov zapustnika ne more upravičiti te uporabe.³³

4.3. Priznavanje sodnih odločb in njihova izvršitev

V predlogu uredbe je predvideno, da se bo sodna odločba, ki bo izdana v skladu s to uredbo, v drugih državah članicah priznala, ne da bi bil za priznanje potreben kakršenkoli poseben postopek. Gre za željo, da bi se na področju dedovanja v resnici uveljavilo načelo vzajemnega

³² Obrazložitev predloga uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o pristojnosti, pravu, ki se uporablja, priznavanju in izvrševanju sodnih odločb in javnih listin v zapušinskih zadevah ter uvedbi evropskega potrdila o dedovanju, eur-lex.europa.eu (29. 8. 2011), str. 7.

³³ Ugovor javnega reda se tako na primer ne bo mogel uporabiti, če bodo obstajala različna (podrobna) pravila o nujnem dedovanju med dvema državama. Glej prav tam.

priznavanja, ki temelji na načelu medsebojnega zaupanja. Razlogi za morebitno nepriznavanje so urejeni zelo restriktivno.

Navedeno pomeni, da se sodna odločba, izdana v skladu s to uredbo, v drugih državah članicah prizna, ne da bi bil za priznanje potreben kakršenkoli poseben postopek. Postopek je enak, kot je urejen v Uredbi (ES) št. 44/2001 o pristojnosti in priznavanju ter izvrševanju sodnih odločb v civilnih in gospodarskih zadevah.

Razlogi za nepriznanje sodnih odločb so lahko:

- priznanje odločbe bi bilo v očitnem nasprotju z javnim redom v državi članici, v kateri se zahteva priznanje;³⁴
- nasprotni stranki, ki se ni spustila v postopek, ni bilo vročeno pisanje o začetku postopka na tak način, da bi lahko pripravila obrambo, razen če postopka za izpodbijanje sodne odločbe ni začela, čeprav je to možnost imela;
- odločba je nezdružljiva s sodno odločbo, izdano v sporu med istima strankama v državi članici, v kateri se priznanje zahteva;
- odločba je nezdružljiva s predhodno sodno odločbo, izdano v drugi državi članici glede istega zahtevka in med istima strankama, če ta izpolnjuje pogoje za priznanje v državi članici, v kateri se zahteva priznanje.

Pod nobenim pogojem tuje sodne odločbe ni dovoljeno preverjati glede vsebine.

Glede izvršljivosti sodnih odločb se predlog uredbe spet sklicuje na ureditev po Uredbi (ES) št. 44/2001.

4.4. Evropsko potrdilo o dedovanju

Novost v predlogu uredbe je uvedba instituta t. i. evropskega potrdila o dedovanju. Gre za dokazilo o statusu dediča ali volilnojemnika oziroma dokazilo o pooblastilih izvršitelja oporoke ali upravitelja zapuščine. Njegova uporaba naj sicer ne bi bila obvezna, izdajalo naj bi se na zahtevo zainteresirane osebe, ki bi morala dokazati, da ima enega od zgoraj naštetih statusov. Potrdilo naj bi bilo namenjeno predvsem pospešitvi postopkov pri mednarodnem dedovanju. Za čim lažji pretok potrdila naj bi bil sprejet enoten obrazec. Potrdilo ne bo nadomestilo potrdil, ki veljajo v nekaterih državah članicah, prav tako se bodo status dedičev in pooblastila upraviteljev zapuščine ali izvršitelja oporoke v državi članici pristojnega organa še vedno dokazovali po nacionalnem postopku.

Pravne posledice evropskega potrdila o dedovanju naj bi bile:

³⁴ To merilo se ne more uporabljati za pravila o pristojnosti. Glej 30. člen predloga uredbe, eur-lex.europa.eu (29. 8. 2011).

- potrdilo se bo priznavalo v vseh državah članicah kot dokazilo o statusu dedičev in volilnojemnikov ter pooblastilnih izvršiteljev oporoke ali upraviteljev zapuščine;
- vsebina potrdila se bo (v času njegove veljavnosti) štela za resnično v vseh državah članicah;
- oseba, ki bo plačala oziroma izročila premoženje imetniku potrdila na podlagi tega potrdila, bo prosta obveznosti, razen če bo slaboverna;
- šteje se, da bo oseba, ki bo pridobila zapuščino od osebe, ki je s potrdilom imenovana za pooblaščen osebo za to, pridobila zapuščino upravičeno, razen če je bila slaboverna;
- potrdilo bo veljavna listina za prepis oziroma za vpis pridobljene zapuščine v javne registre države članice, v kateri se premoženje nahaja.

5. Sklep

V uvodnih mislih sem nekoliko že nakazala problematiko izrazite različnosti nacionalnih materialnih predpisov na področju dedovanja. Danes sicer večina avtorjev zagovarja stališče, ki mu lahko seveda pritrdimo, da je harmonizacija, kaj šele unifikacija substančnega dednega prava, praktično neizvedljiva. Nekateri tudi menijo, da je hkrati nepotrebna oziroma nezaželeno. Vsaka država članica EU ima namreč legitimno pravico, da tudi z dednopravnimi predpisi varuje svojo pravno tradicijo, posebnosti in specifične družbene vrednote. Kljub temu je zanimivo dejstvo, da v zadnjem času v evropskem prostoru zaznavamo razvoj, ki so ga nekateri poimenovali spontana harmonizacija dednega prava.³⁵ Ta proces je nedvomno navezan na nekatere skupne razvojne poteze v evropskem družinskem pravu, na vse to pa so odločilno vplivale tudi spremembe konkretnih življenjskih okoliščin in življenjskih navad razvitega sveta v zadnjih nekaj desetletjih. Življenjska doba posameznika se v povprečju podaljšuje, družinska skupnost se vse bolj oži in jo praviloma sestavljajo le starši in otroci. Spontano harmonizacijo tako lahko v zelo grobih obrisih zaznamo na več področjih dednega prava, zlasti na ravni vse večjega zagotavljanja svobode testiranja, pri vprašanju razlage oporoke ter pri krepitvi dednopravnega položaja zakonca.³⁶ Soditi o tem, ali bo omenjeni pojav temeljni kamen za morebitno nadaljnjo pravo evropeizacijo dednega prava, pa je v tem trenutku povsem prenapljeno.

³⁵ Glej Vaquer, str. 557.

³⁶ Prav tam, str. 557–564 in 575–577.

Literatura

- Bajons, E. M., Zur Interdependenz von IPR und IZVR bei der Schaffung eines europäischen Justizraums für grenzüberschreitende Nachlassangelegenheiten, v: *Les successions Internationales dans l'UE, Perspectives pour une Harmonisation*, DNotI, Bruselj 2004.
- Curry Sumner, I., *All's well that ends registered?*, Intersentia, Antwerpen 2005.
- Gottwald, P., Schwab, D., Büttner, E., *Family and Succession Law in Germany*, Kluwer Law International, Haag 2001.
- Juhart, M., Možina, D., Novak, B., Polajnar Pavčnik, A., Žnidaršič, V., *Uvod v civilno pravo*, Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana 2011.
- Kerridge, R., Parry and Clark, *The Law of Succession*, Sweet and Maxwell, London 2002.
- Paulin, S., *Omejitev svobode oporočnega razpolaganja (slovenska in angleška ureditev)*, doktorska disertacija, Ljubljana 2011.
- Predlog uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o pristojnosti, pravu, ki se uporablja, priznavanju in izvrševanju sodnih odločb in javnih listin v zapuščinskih zadevah ter uvedbi evropskega potrdila o dedovanju, <http://eur-lex.europa.eu> (29. 8. 2011).
- Tenreiro, M., *Mot de Bienvenue de la part de la Commission Européenne*, v: *Les successions Internationales dans l'UE, Perspectives pour une Harmonisation*, Deutschen Notarinstitut, Bruselj 2004.
- Vaquer, A., *The Law of Successions*, v: Bussani, M., Werro, F., *European Private Law*, Stampfli Publishers, Berne, 2009, str. 555–582.
- Vatovec, K., Accetto, M., Avbelj, M., Hojnik, J., Smrkolj, M., *Lizbonska pogodba z uvodnimi pojasnili*, GV Založba, Ljubljana 2010.
- Zupančič, K., Žnidaršič Skubic, V., *Dedno pravo*, Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana 2009.
- Žnidaršič Skubic, V., *Dedna pogodba, dednopravne klavzule v ženitni pogodbi in skupna oporoka*, Pravni letopis, Inštitut za primerjalno pravo, Ljubljana 2008, str. 91–106.

Zakona

- Zakon o mednarodnem zasebnem pravu in postopku (ZMZPP), Uradni list RS, št. 56/1999.
- Zakon o dedovanju kmetijskih gospodarstev (ZDKG), Uradni list RS, št. 70/1995.

Pogodba, konvenciji

- Pogodba o delovanju Evropske unije (PDEU), Prečiščena različica s popravki, UL C 115, 9. 5. 2008, in UL C 290, 30. 11. 2009 (popravki), Uradni list RS, št. 15/2010.
- Haaška konvencija z dne 1. avgusta 1989 o pravu, ki se uporablja v zapuščinskih postopkih, www.hcch.net (19. 4. 2011).
- Haaška konvencija z dne 5. oktobra 1961 o koliziji zakonov glede testamentnih določb, www.hcch.net (19. 4. 2011).

341.96, 347.65/68:061.1EU

Pravni letopis 2011, str. 177–189

DR. VIKTORIJA ŽNIDARŠIČ SKUBIC

Evropsko (mednarodno zasebno) dedno pravo

V prispevku je predstavljen razvoj evropskega mednarodnega zasebnega dednega prava od njegovih začetkov pa vse do danes, ko je pripravljen predlog Uredbe Evropskega parlamenta in Sveta o pristojnosti, pravu, ki se uporablja, priznavanju in izvrševanju sodnih odločb in javnih listin v zapuščinskih zadevah ter uvedbi evropskega potrdila o dedovanju. Avtorica opozarja na problematiko mednarodnega dedovanja in opiše temeljne probleme, s katerimi se srečujejo stranke v zapuščinskih postopkih, ki imajo mednarodnopravni element. Sledi razlaga primernosti in tudi pravne utemeljenosti sprejemanja prisilnega predpisa na ravni EU za področje dedovanja. Avtorica opozori na ključne vidike tovrstnega reševanja problematike mednarodnega dedovanja. Nato predstavi temeljne rešitve predloga uredbe ter jih tudi obravzloži in kritično presoja. V sklepu se sprašuje tudi o pojavu spontane harmonizacije dednega prava.

Ključne besede: dedovanje, mednarodno dedovanje, evropsko mednarodno zasebno pravo, predlog uredbe o dedovanju, spontana harmonizacija dednega prava

341.96, 347.65/.68:061.1EU
Pravni letopis 2011, pp. 177–189

DR. VIKTORIJA ŽNIDARŠIČ SKUBIC

European (Private International) Inheritance Law

In the article authoress presents the development of European International Private Law of Succession, from its beginning, until today, when we are faced with the proposition of the Regulation of the European parliament and of the Council on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and authentic instruments in matters of succession and the creation of a European Certificate of Succession. The authoress emphasizes the dilemmas of international succession as such and also presents some basic practical problems that people are faced with when involved in the procedures with an international connotation. This is followed by the explanation of suitability and also legal justification of the acceptance of the legal regulation in the field of Law of Succession by the EU. Authoress also brings up the crucial aspects of this kind of solving international inheritance problems and presents the basic solutions of the proposition of the regulation. She is explaining and also critically judging them. In the conclusion, the authoress asks herself also about the phenomenon of the so called spontaneous harmonization of the Law of Succession.

Keywords: succession, international succession, European Private International Law, the proposition of the regulation on succession, spontaneous harmonization of Law of Inheritance